

УДК: 811.133.1'276.6:654.197

ЮЩЕНКО М.П.

(Львівський національний університет ім. Івана Франка)

АКСІОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕЛЕДИСКУРСІ

Статтю присвячено вивченню структури та ієрархії компонентів аксіологічної характеристики особистості у франкомовному публіцистичному теледискурсі. На матеріалі телефільму “A Visage Découvert” автор встановлює роль стереотипу особи та способи формування оцінки особистості, а також її специфіку у міжкультурній комунікації.

Ключові слова: категорія оцінки, категорія особистості, міжкультурна комунікація, французька мова, мова телефільму.

Ющенко М.П. Аксиологическая характеристика личности во французском публицистическом теледискурсе. Статья посвящена изучению структуры и иерархии компонентов аксиологической характеристики личности во французском публицистическом теледискурсе. На материале серии телефильмов “A Visage Découvert” определяет роль стереотипа и способы оценки личности, а также ее специфику в межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: категория оценки, категория личности, межкультурная коммуникация, французский язык, теледискурс.

Jushchenko M.P. Axiological characteristics of personality in French publicist TV-discourse. The article deals with the structure and hierarchy of axiological characteristics components of personality in French-speaking TV-movie. On the material of television movie "A Visage Découvert" the author establishes the role of the individuals stereotype and the ways of forming judgments of personality and its specificity in intercultural communication.

Key words: category of judgments, category of personality, intercultural communication, French, telelanguage.

Зважаючи на важливість для сучасної науки проблеми міжкультурної комунікації, актуальним завданням видається вивчення різних її аспектів, пов'язаних із особливостями світосприйняття носіїв різних мов і культур, а також різних засобів їх взаємопізнання, зокрема теле- і радіодискурсу, за допомогою яких у сучасному світі найбільш активно відбувається обмін інформацією.

Дослідники виділяють теле- і радіо дискурс як окремі види дискурсу (Почепцов 1999), основною характеристикою якого, як і газетно-журнальної прагматики, є оцінність. При цьому визначальною рисою новітньої журналістики вважають використання прихованих мовних механізмів формування оцінки [Федорова 2007, с. 409], які повинні викликати свідомо запрограмовану реакцію адресата [Див.: Покровська 2006, с. 81]. У зв'язку з цим постає проблема вивчення закономірностей створення аксіологічної характеристики у теледискурсі, зокрема у міжкультурній комунікації.

Категорію оцінки учені відносять до “найважливіших категорій, без яких людині неможливо виробити правильну орієнтацію у світі, суспільстві, належно розуміти явища, які виникають у процесі розвитку суспільства” [Космеда 2001]. Засоби прямої та непрямой оцінки у східно- та західноєвропейських мовах вивчені досить добре (Н. Арутюнова, Д. Шмельов, А. Уфимцева, В. Телія, Й. Стернін, Н. Лук'янова, С. Єрмоленко, В. Чабаненко, А. Івін, О. Вольф, Є. Кузнєцов, Т. Космеда, О. Бессонова, Я. Пузиніна, Є. Бартмінський та ін.), особливо це стосується лексико-семантичного рівня мови, на якому вирізняються слова та сталі вирази, які експліцитно чи імпліцитно виражають оцінку і “які функціонують за принципом глобального оцінювання (*добрий / поганий, позитивний / негативний*)” [Puzynina 1992, р. 11-130]. Однак інші засоби вираження оцінки та структура категорії оцінки вивчені значно слабше.

Актуальність проблеми посилюється тим, що на сьогодні залишаються недостатньо вивченими питання аксіологічної характеристики у телевізійному дискурсі, який учені оцінюють, зокрема, як процес міфотворення та стереотипізації суспільної свідомості. Це коло питань залишається маловивченим також на матеріалі франкомовного теледискурсу. Усе вище сказане зумовлює **актуальність** обраної для дослідження теми.

Отже, **метою** нашого дослідження є вивчення закономірностей формування оцінки особистості у франкомовному публіцистичному теледискурсі. У запропонованій статті ставимо **завдання** встановити структуру категорії оцінки та визначити типові засоби вираження оцінки особи, зокрема показати місце і роль стереотипу у формуванні аксіологічної характеристики особистості на матеріалі французьких публіцистичних фільму із серії “A Visage Découvert”, яка на французькому телебаченні (TV 5 / LCP) веде розповідь про відомих людей “з відкритим обличчям”.

Предметом дослідження є структура та ієрархія категорії оцінки, а також засоби її створення у французькому теледискурсі. **Об'єктом** дослідження обираємо закономірності формування оцінки особистості на прикладі фільму “A Visage Découvert N°4. Colin Powell”.

Головний персонаж фільму – Колін Лютер Пауелл – генерал Збройних сил, державний секретар США під час першого терміну президента Джорджа Уокера Буша, радник з національної безпеки в адміністрації Президента Рональда Рейгана, ветеран війни у В'єтнамі, доля якого, за визначенням авторів фільму стала “квінтесенцією американської мрії”.

Як зазначається у науковій літературі, аксіологічні категорії складають цінності й антицінності. За критерій виділення сукупності канонічних цінностей може бути визнана обов'язковість їх функціонування в опозиціях, тому для встановлення структури оцінки особистості істотним є те, якого типу критерії лежать в основі засобів оцінювання і які ієрархічні відношення для них характерні [Bartmiński 2006, s. 137].

Аналіз набору ознак, які характеризують певний стереотип особистості як члена окресленої суспільної групи, у звуковому тексті фільму показує, що тут обов'язково присутні висловлювання, які стосуються зовнішнього вигляду людини, напр.: *Colin Powell a terminé sa carrière dans l'uniforme du héros populaire tel que les aime l'Amérique. Joli parcours [...] pour un gamin noir né de parents immigrés en 1937. Ils étaient de petite taille (à peine 1m50).*

У більшості випадків опис зовнішнього вигляду персонажів фільму носить характер іконічного знака (“темношкірий – афроамериканець, представник низів суспільства”, “уніформа – військовий”, “маленький зріст – азіат”), який сигналізує про внутрішній зміст стереотипового образу. Так, зазначаючи у тексті коментаря, що Колін Пауелл завершив свою кар'єру “в уніформі народного героя – улюбленця американців”, автори фільму передають за допомогою цієї метонімії інформацію про належність Пауелла до позитивно оцінюваної його співвітчизниками суспільної групи: *Colin Powell a terminé sa carrière dans l'uniforme du héros populaire tel que les aime l'Amérique*. У формуванні позитивної оцінки особистості – через зовнішні ознаки – тут бере участь словосполучення *du héros populaire*, яке утворюють лексеми, що несуть позитивне оцінне значення: лексема *un héros* “герой” містить у ядрі свого лексичного значення високо градувану позитивну суспільну оцінку, а лексема *populaire* – доповнює її інформацією про поширеність такої оцінки, а отже, про ступінь підтвердження її істинності. Для розуміння специфіки процесу оцінювання у міжкультурній комунікації важливим у коментарі є підкреслення місця стереотипу солдата у системі цінностей американського суспільства (*tel que les aime l'Amérique*), які не завжди збігаються із моральними цінностями європейців, зокрема французів.

Опис зовнішнього вигляду у телерозповідях, допомагаючи розпізнати належність особи до певної суспільної групи, стереотип якої виробився у суспільній свідомості, підтверджується наведенням у діалогічному чи монологічному мовленні інформації про внутрішні ознаки стереотипного образу. В аналізованому випадку коментар містить текстову інформацію про те, що Колін Пауелл зберіг душу солдата, навіть перебуваючи у відставці, тобто, тут підкреслюється відповідність характеру Пауелла стереотипній нормі, що відповідає підкатегорії нормативності в структурі категорії оцінки: *Et même à la retraite, l'homme conserve une âme de militaire*. Це висловлення передає експліцитно виражену інформацію про оцінку особи за допомогою позитивно забарвленого члена опозиції “зберегти душу – втратити душу” та прямого позначення типу особистості “військового”.

Учені підкреслюють, що спеціалізовані засоби оцінювання стосуються насамперед етичного аспекту (*ввічливий /неввічливий*) і суспільного (*приятний /неприятний*), пізнавального (*справжній /несправжній*) і гедоністичного (*приємний /неприємний*), а також естетичного (*гарний /негарний*) [Bartmiński 2006, S. 137]. У тексті телефільму на перше місце у структурі оцінки особистості виходить підкатегорія “справжності”, що досягається авторами фільму за допомогою самоідентифікації особи в інтерв'ю. Так, Колін Пауелл не тільки визначає себе як солдата, але й підкреслює, що його когнітивна поведінка відповідає стереотипу солдата: *Je serai toujours un soldat. Ma manière d'appréhender les problèmes, mon approche de la vie, ma perception des choses sont celles d'un soldat.*

Пригадаємо, що у структурі концепту вчені виділяють, окрім системотворчих елементів, якими є власне когнітивний (знаннєво-пізнавальний), емотивний (емоційний) та конативний

(поведінковий) компоненти, також контекстуально-фонові компоненти, характер яких зумовлено насамперед суспільно-культурним контекстом [Івашенко 2004, с. 21]. У структурі концепту “особистість”, а отже, й у структурі конкретного стереотипу обов’язковими є компоненти, які відображають відношення особи і суспільства.

Серед фонових елементів концепту “особистість” важливе місце займають ознаки особистого простору, тобто матеріального і духовного оточення особи. До матеріального оточення в особистому просторі людини можна віднести матеріальні умови, в яких вона знаходить самовираження і які відображають її особистісні уподобання. Так, для підтвердження стереотипних рис Коліна Пауелла як справжнього солдата наводяться його власні висловлювання про естетичні ознаки його будинку, що знаходиться у престижному районі, великий і гарний, але й скромний: *C’était ma maison [...]. C’est joli et grand, mais en même temps c’est assez modeste.*

Значущість досягнень відомого політика стає виразніше видимою у зіставленні з початком шляху, який він пройшов: *Donc un militaire, devenu diplomate et qui s’est frotté à la politique. Joli parcours, très « à l’américaine », pour un gamin noir né de parents immigrés en 1937.* Нейтральні поза контекстом назви осіб за родом діяльності (*un militaire, diplomate*) стають засобами вираження позитивної оцінки, яка актуалізується у зіставленні з назвою соціальної групи темношкірих іммігрантів, яка не асоціюється з життєвим успіхом. Однак такий шлях є вираженням американського міфу про рівні можливості усіх членів суспільства, що і підкреслюють автори фільму: *Joli parcours, très « à l’américaine ».*

Аксіологічна характеристика особистості здійснюється також шляхом перенесення на неї ознак найближчого суспільного середовища як частини духовного особистого простору. У випадку створення образу Коліна Пауелла автори фільму звертаються до картин його дитинства і юності, які відіграють важливу роль в загальній позитивній оцінці персонажа.

Насамперед тут наведено висловлювання генерала Пауелла про його батьків, яке побудовано на принципі протиставлення ознаки зовнішнього вигляду – малого зросту та внутрішніх устремлінь емігрантів з Ямайки, які прагнули досягти життєвого успіху: *Ils étaient de petite taille (à peine 1m50), et étaient arrivés aux Etats-Unis [...] plein d’espoirs et de rêves.* Висока оцінка ролі батьків у житті Коліна відображена в метафоричному висловленні, де він порівнює їхню роль у своєму існуванні із провідною зіркою (*Mes parents furent un peu les étoiles du berger de mon existence*), а також висловлює оцінку, експліцитно виражену емоційно-оцінною лексемою у складі предикату (*Tous deux étaient merveilleux*). Отже, зі стереотипом солдата-героя тут поєднуються риси стереотипу доброго сина, вихідця із суспільних низів, який перейняв від батьків високі прагнення і мрії.

Також позитивно оцінюваним у світогляді як американців, так і європейців є стереотип сільського соціуму, якому притаманні усталені високі моральні цінності. Ця позитивність використана у характеристиці соціального середовища, у якому зростав Колін, шляхом віднесення адресата фільму до окреслених стереотипів. Тут відбувається атракція асоціативного оцінного значення дескриптивної назви *un petit village* “село” як позначення певного соціального середовища, що підкреслюється вживанням прикметника *familial*, який відсилає глядача до ще одного стереотипу – стереотипу “родини”. У описі міського кварталу підкреслено панування справжньої сільської атмосфери, яка порівнюється з родинною атмосферою: *L’atmosphère qui régnait dans ces immeubles était celle d’un petit village. [...] Nous connaissions tout le monde, tout le monde nous connaissait. [...] C’était un vrai village familial.* Як бачимо, в оцінці місця зростання майбутнього героя, яка проектується на оцінку персонажа, використано риси стереотипів “села” і “родини”, які пов’язують із теплою атмосферою, відповідальним ставленням до виховання дітей.

Соціальне середовище, у якому зростав Колін, характеризується в авторському коментарі як толерантне до расових і культурних відмінностей, що високо оцінюється у сучасному демократичному світі: *Colin grandit dans ce monde cosmopolite où les couleurs et les cultures s’entremêlent.* Адресатові тексту стає зрозуміло, що саме завдяки цьому середовищу культурна толерантність долучається до позитивної оцінки особистості Пауелла.

Слід підкреслити, що, автори фільму для досягнення позитивної оцінки персонажа свідомо використали стереотипи, які є спільними для американців та європейців, а отже, зрозумілими для французького глядача.

Створення враження об’єктивності відбувається шляхом привнесення до ідеалізованого

образу особистості деяких негативних рис. Так, автори фільму звертаються до прямої оцінки Коліна-учня, який не відзначався особливими успіхами у навчанні: *Ni brillant, ni médiocre, Colin est un élève très moyen. Et surtout sans grande motivation, ni ambition particulière.* Як бачимо, для характеристики обрано переважно заперечні конструкції із позитивно забарвленою лексикою *ni brillant, sans grande motivation, ni ambition particulière*, яка ніби сигналізує появу майбутніх позитивних рис, що зіставляються із сучасними помірно негативними. Таким чином, зовні негативна характеристика, з одного боку, несе в собі підтекстову позитивно оцінювану інформацію про риси характеру, які набув пізніше персонаж телеоповіді, а з іншого боку – ще раз підтверджує правдивість міфу про здійснення мрій кожного американця, навіть якщо він середньо вчився в школі.

Як вже згадувалося вище, категорія оцінки належить до категорій бінарних, що виявляється у конкретизації концепту “особистість” через залучення до його структури як позитивно, так і негативно оцінюваних елементів. Однак на рівні стереотипів, за допомогою яких створюється конкретний ідеалізований образ особистості, найчастіше відбувається не протиставлення, а зіставлення основних стереотипних ознак. Так, у самохарактеристиці Коліна Пауелла зіставляються стереотипи, названі у тексті категорійними іменниками *un soldat, un diplomate, un politicien: Donc je me considère comme un soldat. Et d'ailleurs mes plus beaux souvenirs sont ceux qui datent de l'époque [...] quand j'étais un soldat. [...] Mais [...] je ne me considère pas comme un politicien. J'accepte le mot diplomate, j'accepte le mot soldat mais ce serait avec réticence que j'accepterai la qualification d'homme politique.* Позитивного звучання надає тексту оцінна лексика, яка стосується зазначених родів занять: вираз *mes plus beaux souvenirs* “найкращі спогади” входить до контексту найменування *un soldat*, означення “добрий” входить до контексту слова *un diplomate*. Градуальне оцінювання типів особистостей досягнуто вживанням дієслів із когнітивним та емотивним значенням: *je me considère – je ne considère pas, je n'aime pas, j'accepte – avec réticence que j'accepterai.*

Висновки. У формуванні аксіологічної характеристики особистості беруть участь такі її складові, як інформативні ознаки зовнішнього вигляду як іконічний знак стереотипу; характеристика поведінки особи як нормативної для певного стереотипу; окреслення суспільного середовища особи як типового; зіставлення з іншими стереотипами з атракцією необхідних для бажаної оцінки рис. Сукупність цих складових служить створенню цільності образу особистості, його відповідності стереотипу. Цій же меті підпорядковане наведення негативних ознак, які створюють враження об'єктивності та служать підтвердженню відповідного міфу.

В ієрархії категорії оцінки на перше місце виходять підкатегорії справжності, нормативності, зовнішньої (збіг форми) і внутрішньої (збіг змісту) відповідності певному стереотипу особистості.

Аксіологічна характеристика шляхом звернення до певного стереотипу охоплює усі композиційні складові теледискурсу, а отже, виконує текстотвірну функцію, визначаючи як структуру тексту, так і добір засобів вираження.

Вивчення формування категорії оцінки на прикладі франкомовних публіцистичних фільмів виявляє також **перспективу** подальших досліджень, зокрема необхідність опису мовних засобів аксіологічної характеристики особистості у теледискурсі як одному із засобів міжкультурної комунікації.

Література

- Bartmiński J.* Językowe podstawy obrazu świata / Jerzy Bartmiński. – Lublin: Wyd-wo UMCS, 2006. – 318 s. *Puzynina J.* Język wartości / Jadwiga Puzynina. – Warszawa: PWN, 1992. – 264 s. *Іващенко В.* Компоненти змістової структури концепту як одиниці етнокультури / В. Іващенко // Українська мова. – 2004. – № 4. – С. 18-24. *Космеда Т.А.* Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Т.А. Космеда. – Львів: ЛНУ, 2000. – 349 с. *Покровская Е.В.* Прагматика современного газетного текста / Е.В. Покровская // Русская речь. – 2006. – № 3. – С. 81-87. *Почепцов Г.Г.* Теория коммуникации / Г.Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук. – 2001. – 656 с. *Федорова Л.* Категорія оцінки: до проблеми становлення та вираження в слові / Л. Федорова // Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка: Збірник наук. праць / Відп. ред. В.Г. Складаренко. – К., 2007. – С.408-414.